

ISHLAB CHIQUARISH JARAYONIDA INSON ISH QOBILIYATINI SAQLASH XUSUSIYATI

Yusufaliyev Abdurahmon Tilavovich

GulDU Qishloq xo'jalik mahsulotlarini qayta ishlash
texnologiyalari kafedrasida katta o'qituvchisi.

E-mail: abduraxmonyusufaliyev13@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19082819>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 14-mart 2026 yil

Ma'qullandi: 16-mart 2026 yil

Nashr qilindi: 18-mart 2026 yil

KEYWORDS

*Toliqish, ishni to'g'ri tashkil
etish, aqliy mehnat, kasbiy
kasallik, gimnastika,
avtomatlashtirish, zamonaviy
texnologiya.*

ABSTRACT

*Mazkur maqolada bugungi kunning eng dolzarb
masalalaridan biri bo'lgan ishlab chiqarish
korxonalarida ishchilarning ish qobiliyatlarini saqlash
xususiyatlari yoritilgan bo'lib, bu boracha ishlab
chiqarish gimnastikasi, ishni avtomatlashtirish singari bir
nechta aniq yechimlar taklif qilingan.*

Ishlab chiqarish ta'limi jarayonida mashq qilishdan foydalanish ish qobiliyatini oshirishga kiradi. Muntazam mashq qilib borish unumli ishlashning eng ishonchli usuli hisoblanadi. Mashq jarayonida ishdagi xatti-harakatlar takomillashadi, ular birmuncha tartibli va tejamli bo'lib qoladi. Muntazam mashqlar tanada qator ijobiy siljishlar yuz berishiga olib keladi: mushak kuchi va chidamlilik oshadi, yurak-tomirlar va nafas tizimi faoliyati yaxshilanadi. Aqliy mehnatda mashqlar xotira, diqqat, iroda kabilarning takomillashuviga imkon beradi.

Mehnatni ilmiy asosda tashkil qilish, mehnat unumdorligini oshirishning asosiy vositasi xisoblanadi. Bunda avvalo, eng zamonaviy texnologiyadan, mashina, mexanizmlar va boshqa jihozlarning mukammal turlaridan foydalanishga, mehnatni to'g'ri tashkil qilishga asoslaniladi. Ayni vaqtda mehnat fiziologiyasi va ruhiyati talablariga rioya qilish uning ajralmas qismidir.

Mehnat va dam olishning oqilona tartibini belgilash, ish qobiliyatini yuksak darajada saqlab turishning eng muxim sharti xisoblanadi. Mehnat tartibi deganda ish va dam olish davrlarini taqsimlash tushuniladi. Smenaning muayyan davrlariga, fiziologik jihatdan asoslangan ma'lum muddatli tanaffusni (tushki tanaffusdan tashqari) kiritish va ulardan okilona foydalanish ish qobiliyatini yuqori darajada saqlab turish muhimdir. Bunday tanaffuslar toliqishning boshlang'ich bosqichiga to'g'ri kelsa va ishga berilish xolatini buzmasa (uzoq davom etishi sababli) g'oyat foydali bo'ladi[1;36].

Tanaffuslar vaqtidagi dam olishni oqilona uyushtirilishida ishlab chiqarish gimnastikasini o'tkazish maqsadga muvofiq bu toliqishni kamaytiradi va mehnat unumdorligini 3-15 %ga oshiradi. Bunday unumli dam olish loqayd dam olishga qaraganda birmuncha ta'sirchandir[1;72]. Chunki faol dam olish davrida induktsiya yuli bilan ishlayotgan markazlardan charchagan asab hujayralarining tormozlanishi chuqurlashadi, ularning

birmuncha tez va to'liq tiklanishi ro'y beradi. Biroq og'ir mehnatda yoki havo harorati yuqori sharoitda ishlash hollarida shamollatiladigan honada sust dam olish maqsadga muvofiq.

Hozirgi davrda aqliy mehnat bilan shug'ullanuvchi va murakkab texnologik jarayonlarni olib boruvchi kasb egalariga ishlab chiqarish korxonalarida avtomatik liniyalarda ishlayotgan xodimlar kiradi. Aniqlandiki, eng ko'p tarqalgan bunday kasb egalariga nafaqat ishlab chiqarish korxonalarida operatorlar, aviatsiya, temir yo'l, transport dispetcherlari, murakkab hisob-kitob mashinalarda ishlovchi hisobchilar elektrostantsiya va televidiniye studiyalarida pult boshqaruv operatorlari, konstruktorlar kiradi, balki sport sohasida shaxmatistlar, ilmiy-tadqiqot institutlarda tadqiqotchilar va olimlar ham kiradi. Bu toifadagi kasbiy guruhlarining ish faoliyatida aqliy mehnatning o'ziga xos xususiyatlari, ularning ish kuni davomida ruhiy-emotsional zo'riqishiga olib keluvchi jihatlari aniqlandi, ya'ni katta hajmdagi ma'lumotlarni qabul qilishi va tez tahlil qilish, ularni uzatishi va zudlik bilan ularga javob berish, shoshilinch ravishda masalalarga yechim topish[2;56].

Ish jarayonida ishchilarning ishchanlik qobiliyatini saqlashda xodimlarning mehnat intizomiga rioya qilishini ta'minlash ham alohida ahamiyatga ega. Ushbu jarayonni ta'minlash uchun har bir korxona rahbari quyidagi sifatlarga ega bo'lishlari shart.

–ishlab chiqarishning texnik va texnologik xususiyatlarini, uni rivojlantirishning zamonaviy yo'nalishlarini bilish;

–rejalashtirish, iqtisodiy tahlil uslublarini bilish;

– eng kam moliyaviy, moddiy, energetika va mehnat sarfi bilan ishlab chiqarish-xo'jalik faoliyatida eng yaxshi natijalarga erishish uslub va vositalarini tanlab olish qobiliyati;

–ishlab chiqarishni tashkil etish va boshqarish sohalarida maxsus bilimlarga (nazariy asoslar, ilg'or uslub va shakllar, zamonaviy boshqaruv fanidagi g'oyalar) ega bo'lish, shuningdek, ularni amaliy faoliyatda qo'llay olish;

– kadrlarni oqilona tanlash va joy-joyiga qo'ya olish;

– jamoa oldida turgan vazifalarni hal etishga safarbar qila olish;

–intizomni ta'minlash, ish manfaatini himoya qila olish;

– boshqaruv apparati ishini maqsadga muvofiq rejalashtira olish;

– xodimlar huquqlari, vakolatlari va ma'suliyatini taqsimlay olish;

– barcha xizmat va bo'linmalar faoliyatini korxonaning yagona boshqaruv tizimi sifatida muvofiqlashtirish;

–shaxsiy faoliyatini rejalashtirish va tashkil eta olish, bu faoliyatda boshqaruvning asosiy tamoyillarini, vaziyatga qarab maqsadga muvofiq va samarali ish uslublarini qo'llay olish;

– o'ziga va xodimlarga nisbatan yuksak talabchanlikni namoyon eta olish;

– o'z mehnat faoliyati va jamoa mehnat faoliyati natijalarini hisobga olish va nazorat qilish;

– xodimlarni rag'batlantirish, ma'suliyatni o'z zimmasiga olish;

– o'z faoliyatida va xodimlar bilan ishlashda rasmiyatchilikdan voz kechish.

Rahbarning yuqorida keltirilgan sifatlarga ega bo'lishi xodimlarning ongli mehnat intizomini ta'minlashga xizmat qiladi[3;85].

Sanoat korxonalarida normal sanitariya-gigiena sharoitlarini yaratish, og'ir qo'l kuchi bilan bajariladigan mehnatni tugatish va aqliy mehnat rolini oshirish, sanoatda jarohatlanish va kasb kasalliklarini butunlay tugatish chora-tadbirlarini amalga oshirish natijasida mehnat

qilish yashash vositasigina bo'lib qolmasdan, ishchilarning ishchanlik qobiliyatini doimiy saqlab qolishga erishiladi[4;46]. Inson mehnatini muhofaza qilishni yaxshilash - davlatimiz amalga oshirayotgan asosiy va muhim ijtimoiy vazifalardan biridir.

Mehnat muhofazasini yaxshilash davlatni muhim vazifasidan biridir. Buning uchun fan va texnika yutuqlarini tatbiq etishga katta e'tibor berilyapti. Natijada korxonalarda shikastlanish va kasallanish yildan-yilga kamayib, ishchi-xizmatchilarning madaniy va moddiy turmushi yaxshilanib bormoqda[5;33]. Bu borada jarayonlarni avtomatlashtirish, mehnatni ilmiy tashkil qilish, fan-texnika tarraqqiyoti, yangi texnikaning o'rni hisobga olinadi.

Xulosa qilib aytish lozimki, aqliy mehnat faoliyati bilan shug'ullanuvchi kasb egalarida, ya'ni operatorlar, dispetcherlar, mashinistlar, tadqiqotchi va olimlar, hamda sportchilardan shax-matchilarda yurak qon-tomir tizimi va markaziy asab tizimlarida fiziologik siljishlar tufayli erta charchash, qo'zg'alishga nisbatan tormozlanish jarayonini ustunligi aniqlandi. Shuning uchun bu kabi kasb egalari mehnat sharoitini yaxshilashga qaratilgan quyidagi bir qator ya'ni vaqtda va etarli dam olish, tarkibida vitaminlarga boy ayniqsa fosforni ko'p tutuvchi ovqatlanish bilan ta'minlash, asab-ruhiy zo'riqishni pasaytirish uchun kontrastli dush qabul qilish, jismoniy gimnastika bilan shug'ullanish, tinch musiqali tanafusslar berish kabi tibbiy profilaktik chora tadbirlar tavsiya etiladi

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.O.Yo'ldashev va boshqalar. Mehnatni muhofaza qilish. O'quv qo'llanma -Toshkent: Mehnat, 2001.
- 2.X.Raximova, A.A'zamov, T.Tursunov. Mehnatni muhofaza qilish. O'quv qo'llanma. -Toshkent: "O'zbekiston". 2003. - 216 b.
- 3.O.Qudratov. Sanoat ekologiyasi. O'quv qo'llanma. 2-нашри (тузатишлар ва тўлдиришлар билан). -Toshkent: 2003.
- 4.Iskandarova G.T.. Mehnat gigiyenasi. Darslik. - Toshkent. O'zRSSV ning SGKKITI. 2009 y.
- 5.Fuqaro muhofazasi asoslari (maruza matnlari to'plami). Mualliflar majmuasi. T., "Fuqaro muhofazasi instituti", 2003 y